

TÖRTÉNETI IRODALOM.

A Vargyasi Daniel család eredete és tagjainak rövid életrajza. Eredeti családi okmányok és más hiteles adatok után írta *Vargyasi id. Daniel Gábor*, főrendiházi tag sat. *Előszó* 1—10. l. *A család eredete és tagjai* 14—328. ll. *B. Daniel István önéletrajza* előszóval 331—397. ll. *A Vasvármegyében élt Danielek. Bevezetéssel* 401—430. ll. *Névmutató* mindhárom részhez 431—437. ll.

Id. Daniel Gábor, a második erdélyrészi főnemes, a ki nemzetsége eredetét és életrajzát megírta. Az első gróf Lázár Miklós volt, a ki e téren példát adott és utat tört a gróf *Lázár nemzetség életrajza* megírásával. Örvendetes ránk székelyekre nézve, hogy mindkettő ősi törzsökös székely, s mindkettő igazán nemes szenvedélytől és a tudomány szeretetétől ösztönözve maga írta meg azt. Szép, ha gazdag arisztokraták szaktudósokra bízák levéltáraik rendezését, s történelmi kincseik kiválasztását, kiket ők megfelelő tiszteletdíjban részesítenek s a kiadás költségét viselik. De főlemelő, s van valami megtisztelő abban, midőn maguk az illetők saját agyuk észvilága és saját keblök ihlete szerint vetik alá magukat e fáradtságos és terhes írói munkálkodásnak, s könyvet írnak kedvencz tárgyaikról. Gróf Széchenyi és báró Kemény Zsigmond neve fényt áraszt az irodalomra. Mint a magas hegyen levő tűzoszlopot messze vidékek lakói látják meg s gyönyörködnek fénye ragyogásában: úgy terjed ki a magas születésű író és tudós könyvének és gondolatainak világossága, hatást tesz osztályfeleire, s rokonszenvet kelt irántuk a közép osztályokban, tiszteletet az irodalom művelőiben, nagyobbra terjesztve ki az olvasók körét, s megkedveltetve a magyar irodalmat oly körökben, melyek eddig nem érdeklődtek általa.

En e nézőpontból fogom fel Daniel főispán könyvét, s ezért üdvözlöm őt meleg rokonszenvvel, mint írótt . . . Most kedvezőbb idő kezd járni a magyar történetirodalomra nézve: századok óta a várak és kastélyok nedves falai közt pusz-

túlt főrangú nemzetségi levéltárak a Nemzeti Múzeum vagy az Országos Levéltár gondviselésére bízotnak, a gróf Károlyi és Zichy levéltári publicatiokon kívül, foly a nagybecsű gróf Teleki-levéltár oklevél kincseinek közzététele, gr. Apponyi, b. Radvanszky és több főrangúak írnak és adnak is ki könyveket. S ez igen örvendetes, ennek már régen hatványozódnia kellett volna. Mert a míg a magyar főnemesség mindenképpen felett a nemzeti irodalmat nem pártolja, nem olvassa és maga is nem ír, addig olvasóink száma nem fog akkorára szaporodni, hogy általa az irodalom a nemzet felsőbb rétegeit átható és átalakító lendületet és kiterjedést vegyen.

Daniel főrendiházi tag az újabb időben szintén példátadó kivétel. Ő 1862-ben családi levéltárát rendelkezésére bocsátá fiatal barátjának Thaly Kálmánnak, ki abból »Történelmi kalászok 1603—1611« cím alatt egy kötet rendkívül becses okmánytárt tett közzé díszes kiadásban facsimilékkel ellátva, mely kötet minden egyes darabja kiváló történeti fontossággal bír. 1894-ben kiadta a *Vargyasi Daniel család közpályán és a magánéletben* című könyvet, a mit dr. Vajda Emil szerkesztett és pedig I. általános történelmi vonatkozású eredeti és hiteles másolatú 404 oklevelet, II. Különösebben a *Daniel családra vonatkozókat* 405-től 434-ig, III. a családi levéltárban levő vegyes tárgyú okleveleket 1—57. szám alatt, együtt tehát 1—894 nagy 8-drét lapra terjedő 492 oly oklevelet, melyek eddig a nyilvánosság elől el voltak zárva, s most lettek tudományos használat tárgyává. Az időköz, melyre ezek kiterjednek, az 1499-től 1869-ig folyó időszakot foglalják magukban — majdnem ötszáz évet, és pedig a székely nemzet felvilágosítatlan történeti életéből, a mit egy régi díszű előkelő székely főnemesség jó és baleseményekben gazdag politikai és társadalmi élete tüntet fel. A könyvhöz az imént nevezett tudós, dr. Vajda írt I—XXVI. lapot tevő *Előszót*, melyben ismertette van a nemzetség ősi fészke, a *Vargyasi kastély*, s rámutatás van a Danielek volgamelléki ős eredetére; ki van tüntetve az oklevelek keletkezési kora, mely szerint a XVI-dik századból van 29, a XVII-ből 316, a XVIII-ből 101, a XIX-ből 42 darab; ezek első tekintetre mutatják a Daniel-nemzetségnek az erdélyi nemzeti fejedelmek alatti virágzás korát, különösen a nagy Bethlen Gábor és I. Rákóczi György alatti fölemelkedéseket s hírnévben és vagyonban meggyarapodásukat. E korszak nagy történeti tények fényes megvilágosítása. Kidomborodik az önálló kis Erdélyország, a nemzeti fejedelemség élő testet ölt, bölcs és tekintélyes fejedelmek magasra emelik országuk hírnevét, udvaruk nagy államférfiakat, önállósági harczaik vitéz tábornokokat és had-

vezéreket nevelnek, élő példában bizonyítva be: minő boldogság és mekkora szerencse, ha nemzet és fejedelem egy vérből való. A fejedelem a nemzetre, ennek előkelői a fejedelmi székre áraszt fényt és dicsőséget.

A Danielek e szerencsés korszakban folyvást előkelő állásokban szolgálták a fejedelmeket és hazájukat, érdemeiket el tudták ismertetni, mert amaz idő szokása az volt, hogy a kik fejedelmi uraiknak hív szolgálatokat tettek, egyszersmind azok figyelmét fel is hívták azoknak birtok adományozással s rangkitüntetéssel viszonzására. Érdekes, a mikor egyik Daniel megemlítvén II. Rákóczi György fejedelem előtt hűségét, kérte, hogy ama kis jószágot, melynek csak húsz jobbágy lakosa van, adományozza neki, ő kész rá még 1000 tallért adni. A fejedelem azt válaszolta: ezt nem adhatja, már másnak ígérte, de ad egy kissébbet s azért nem kell semmit költenie, Daniel boldognak érezte magát a fejedelem bizalma s kegyelme-sége által.

E nemzetség nagy gonddal nevelte fiai, jókor bejárók lettek a fejedelmi udvarba, temperamentumok nyugodt, tapintatuk s modoruk megnyerő, jól termett alakúak, jellemök conciliáns volt, egészen diplomacziái küldetésekre hivatottak és képesültek. Ezért követésegekbe a fényes portához, a német császárhoz, a svéd királyhoz, Rákóczi Zsigmond részére leány nézni Brandenburgba és Krossen-be s nászakiséretül ugyanoda mindig valamelyik jeles Daniel küldetett el az ország és udvar nevében. A linczi békekötésnél 1649-ben Daniel Jánost bízta meg I. Rákóczi György, hogy minden erejével azon legyen, hogy Erdély abba fölvéttessék. 1685-ben Daniel Mihály ment Scharffenberg osztrák főhadvezérhez Erdély iránt alkudozni. Három Daniel a Rákóczi-mozgalomhoz csatlakozván: a negyedik, Ferencz az uralkodó-ház hűségében maradt meg, kormánybiztossá s később kir. táblai bíróná neveztetett; ez állásában nemzetségét vagyoniilag megerősítette; hivatalában buzgó, az unitáriusok hitfelekezetének egyik legerősb oszlopa volt, s 1716—18-diki nagy szerencsétlenségökben, midőn Kolozsvárott, egyházi életök központjában minden egyházi javaik elvették, hatalmas befolyása s nagy áldozatai által csaknem megmentője és új életre ébresztője volt.

A Danielek úgy a katonai, mint a polgári pályán magas állásokra emelkedtek; de több kitarításuk s nagyobb szerencsájük volt az utóbbin. Tábornoki rangra egy emelkedett, ennek oka a közlött családi oklevelek szerint részint egyéni független érzelmükben, részint méltatlan mellőztetésekből származó elkedvetlenedésben keresendő és megállapítható, a mi

kitűnik különösen II. Daniel Lajos székely huszárezredes 1800. jan. 20-diki leveléből, melyben leírja, hogy ezredével 2—3-szor verte meg a francziákat, sok dicséretben részesült, de egy ezredesnek a gonoszsága által mellőztetett, s így sorsa már mintegy másfél év óta nem a legkellemesebb, s várja lovas regementhez tétetését, s minthogy betegeskedik is, készül nyugalomba. Kiemelendő, hogy a Danielek meghozták a hazának bőven a véráldozatot is. II. Mihály 1664-től 1692-ig részt vett Erdély minden hadi mozgalmában. II. Lőrincz 1751-ben bárói rangra vitészségéért emeltetett, Daniel Gábor, deli ifjú, Pekri Gábor tábornok segéd tisztje 1706-ban Fogarasnál esett el, ugyan III. Daniel Mihály 1704-ben II. Rákóczy Ferencz zászlója alatt vészett el Kolozsvár mellett a sósölggyi harcban, Thökölyvel való hosszas bujdosás és sok sanyarúság elszenvedése után. I. Daniel István bele volt elegendve — akaratán kívül — a Béli Pál-féle ügybe, s hős lelkű anyja Béli Judith emberfeletti küzdelmek, nagy költség és az anyai szeretet mindent legyőző ereje által tartatott meg az életnek és hazának.

Ezek szorosan véve mind a Daniel-nemzetség történetére vonatkoznak, de érintik, sok helyt tárgyalják a haza legválságosabb helyzeteit, a nemzeti és politikai életet is — a mint ez fennebb érintve is volt. Van e könyvekben sok genealogiai és műveltségtörténeti rész. Midőn a lányok férjhez mentek vagy megosztottak, gazdag és változatos nőhozományi jegyzékek készültek s majd nyilvánosságra hozatnak. A Danielek halálát minden időben fényes temetési szertartás szokta követni: ima, szent beszédek, halotti versek Erdély legelőkelőbb nemzetségeivel való vérségöket tüntetvén ki: ezekben bő nemzedékrendi és birtokjogi adatokat talál a történetíró. Emlyit a korábban megjelent Oklevelek vaskos kötetéről, most áttérek a családtagok életiratait tartalmazó kötetre.

Daniel főispán ugyanis nemzetsége gazdag *Oklevéltárát fel is dolgozta* azon művében, mely e cikkben legelől van megjelölve, *nemzetsége magyarországi és erdélyi összes tagjainak történetét* időrendi alakban adja, s *egyik író ősenek latinul írt művét magyar fordításban művébe fölveszi* és újból közzé teszi.

Ez már formyszerű alkotás, rendszeres irodalmi mű, melyről érdemes külön megemlékezni. Szerző az erdélyi és anyaországi Danielekről oklevelek s hiteles adatok alapján készült családi leszármazási táblát közöl, az elsőnek czíme: *A Vargyasi Daniel-család leszármazási Táblája 1396-tól 1896-ig* (20—21 lap); a másodikénak czíme: *A vasvármegyei Danielek leszármazási táblája 1545-től 1766-ig* (a 408—409.

lap között). Mindkettő tudományos becsű, csak kevés híján minden férfi leszármazónak adva van életének éve, nejeinek s fi- és lánygyerekeik s utódaik neve s halála ideje, nem egy-nél rövid jellemző történeti megjegyzés van, a mi tájékoztatja az olvasót és író tudóst s a használást, valamint az ellenőrizést megkönnyíti.

Az író rendszere chronologiai, az elsőn kezdve, a kiből a nemzetség kiágazik, a századokon lefelé megy; fő egyének és a vérszármazás tovább terjesztői a férfiak, az első férfinak nejét és gyermekeit tárgyalja elébb, azután ezek mindkét ágú utódait; ha oldal-ág van, azt is tárgyalja, s ha kihalnak és elfogynak, csak akkor végződik történetük tárgyalása. Író pontosan megjelöli és oklevelekkel igazolja a vérségi egybekötetést, útal a források hollétére, saját családja nagy és érdekes levéltárának csomagaira és csomagszámára, ha közlevéltárból vagy publicatiókból merít, azoknak címét és lapját s a könyv vagy gyűjtemény könyv- vagy levéltári számát is megjelöli. Író nem szorítkozik csak nemzetsége levéltárára, hanem egyik vagy másik tagot illető családi más levéltárak és irodalmi művek értesítéseit is felhasználja, s így a széles kiterjedésű nemzetség minden élt és ismert vagy általa fölfedezett és megismertett Daniel fiú és Daniel lány életéből a mi nevezetést róluk tud, egészszé alkotva elbeszéli s valamennyinek mintegy történeti életet ad s őket az olvasó lelke előtt megeleveníti. Kiterjed azoknak társadalmi állására s családi életére, megmondja vallásukat, a vallás változtatókat gyöngéd kimélettel említi meg, indító okaikat nem fürkésztve, se jót, se rosszat róluk s ezen tettökről nem mondva, teljes gentlemani finomsággal és tárgyilagossággal csak a tényeket adja elé. S író ez eljárása és szelleme átlengi egész művét: nemzetsége gyöngeségeit, netaláni botlásait, sőt olykor tán a hazafiúi teljes korrektségtől eltéréseket is nem fürkészi, anuál kevesebbé élesen meg nem rója, de teljesen el sem hallgatja; épen így más oldalról a nemzetség jeles tagjairól magasztaló kifejezéseket s öndicsőítési itéletet nem hangoztat, megmondja röviden, nyugodt mérséklettel a mi jót tettek, s az itéletet az olvasóra és közönségre bízza. A Danielek szerénysége, minden követelődzés és tekintélynegédlés nélküli nemes modora s önértetes magatartása végig vonúl minden nemzedékeken, a nemzetség egész ötszáz éves történetén. A miben a magyar nemes különösen kitűnik — a bőbeszédű dicsekvés és önnagyozolás — a Vargyasi Daniel-nemzetségnek nem gyöngesége.

Eredeti ősz székely tulajdonuk a fajerő, szaporaság, deli növés a férfiaknál, természeti megnyerő kedély, formaszépség

és leigéző báj a hölgyeknél. Ezek általános uralkodó vonások a Danielekben.

A Danielek vallásosak s szeretik a tudományt. E két könyv számos adatot közöl, a mi ezt igazolja. I. János 1630-ban mint a leydeni tudományegyetem polgára tudori czímet nyert *De Fortitudine* című bölcsészeti értekezésével, b. Daniel István öt kisebb-nagyobb dolgozatot írt s nyomtattatott ki, köztük a legtartalmasabb ily című műve: *Descriptio Vitae Stephani Liberi Baronis de Daniel Anno 1764*, melyet a most élő és író főispán helyes magyar szövegben könyve második kötetében újból kiadott. Maga a főispán író is ifjúságától fogva tudományszerető volt; szerette az olvasást, kivált a hazai történetet, már 1843-ban rokonaival Német- és Francziországban utazást téve, tapasztalatairól s a látottakról *Napló*-t vitt, a mi ma is megvan a családi levéltárban; hogy ki nem adta, oka a feltűnés kerülése volt. Ez sem volt sem a nemzetség, sem a főrangú író gyengéje soha. Utóbbi években gyakrabban írt s a lapok és folyóiratok kisebb cikkeket közöltek tőle, nyilvános beszédei közlését is megengedi másoknak, de maga nem közli. Annál nagyobb mostani érdeme, hogy ily tanúlságos, érdekes és terjedelmes két kötetes munkát adott ki, egyiket mint saját alkotását, a másikban az anyag rendezésének terhesb része kétségkívül az ő tudománykedvelő buzgóságának gyümölcse. A munka értékét emeli az áldozat nagysága. E két vaskos kötet bizonyára nagy költségébe került. Volt alkalmam évtizedekig látni a nagy nevű gróf Mikó Imre maecenási könyvkiadásait, melyek egész kis birtokok jövedelmét fölemészítették.

Még csak egy megjegyzést. Feltűnő, hogy a Magyarországra kiszármazott Danielekkel való vérségi egybeköttetését az író megállapítani nem tudta. Felkutatott mindenfelé — a hol nyomokra talált — mindent, fölkereste Vasvármegyében az élő Danieleket, azok is jártak benn Erdélyben, ő is járt Vasvármegyében, talált rokonokra; de czélt érni még sem tudott. A rokonság bizonyosságnélküli élő tudatnak maradt maig.

A díszes kiállítású könyvet ajánlom különösen a székelység iránt érdeklődők figyelmébe. Az életírási kötet igen oktató és élvezetes olvasmány. Ára nincs kitéve, sem, hogy hol megszerezhető, kifejezve.

JAKAB ELEK.